

варіанти.

На питання про ступінь довіри до діяльності громадських організацій, члени МОВ "Іскра любові" відповіли: ніякої – 4,54%, незначна – 18,18%, значна – 63,64%, повна – 4,55%, важко відповісти – 9,09%.

Студенти історичного факультету: важко відповісти – 21,7%, ніякої – 17,5%, незначна – 43,75%, значна – 18,75%, повна – 2,1%.

Тут варто врахувати те, що деякі громадські чи, особливо, політичні організації своєю діяльністю могли себе скомпрометувати. Відомі приклади, коли старші члени використовували молодших для виконання неправомірних дій, які своїм наслідком мали санкції з боку держави. Але не варто всіх судити за одним прикладом. Недовіра може виникнути через незнання справжньої мети та діяльності громадських організацій. Водночас, високий ступінь довіри до їх діяльності з боку людей, що безпосередньо беруть у ній участь пояснюється тим, що вони знають про це не за чутками, а можуть безпосередньо впливати на той, чи інший фактор, який їм не подобається.

Висновки.

1. Молодь міста Тернополя не є обізнана з діяльністю громадських молодіжних організацій. Я вважаю, що на цьому шляху потрібно працювати і проводити якісь певні презентації організацій.

2. Попри незнання організацій, молодь все таки вважає, що через участь у їхній діяльності молода людина все таки може себе реалізувати, якого б спрямування не була дана організація.

*Володимир Іващук
наук. керівник – доц. В.Д. Шенетюк*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ТА ПОЛІТИЧНА СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В ПОЛІТИЧНІЙ ПРОГРАМІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ В 1943-51-Х РР

Соціальні відносини – це специфічний вид суспільних відносин, що відображає становище соціальних суб'єктів у суспільстві, їх роль в суспільному житті. Соціальні відносини (економічні, політичні) як основний чинник утворення соціальної системи пов'язані з різними благами, які існують в суспільстві – владою, власністю, матеріальним добробутом, можливостями реалізації життєвих інтересів і потреб. Тобто соціальна система – це сукупність індивідів, яка виникає і функціонує на основі певної єдності умов життєдіяльності людей, як визначального системоутворюючого чинника[9:332]. Права людини, що їх має кожна особа перед державою і суспільством, створюють підстави для формування політичної системи і встановлення стандартів політичної легітимності[2:5]. Таким чином, політична система суспільства – інтегрована сукупність політичної влади, суб'єктів, відносин, політичної організації і політичної культури суспільства, яка забезпечує його соціальну стабільність, соціальний порядок і яка має певну соціально-політичну орієнтацію. Головним елементом політичної системи є політична влада, тобто здатність, право і можливість політичних суб'єктів приймати рішення, здійснюючи вирішальний вплив на діяльність і майбутнє окремих людей та їх об'єднань (в тому числі й інституалізованих) [9:267-268].

Спробуємо оцінити політичну програму українського національного-визвольного руху 1943-1951 рр., з точки зору дефініцій соціально-економічної та політичної систем, на прикладі політичної думки ОУН. Спочатку розглянемо рішення III Надзвичайного збору ОУН(б). Там майбутня влада називається народною – без поміщиків і капіталістів. В Українській Соборній Самостійній Державі (далі – УССД) влада вважатиме за найвищий свій обов'язок інтереси народу. Крім загальних, ідейних положень, Програма містила цілком реальні обриси нового суспільного устрою. Вказувалось на єдність національного і соціального визволення, прагнення нового державного порядку та нового соціального ладу, хоч до того багато хто навіть із провідних діячів ОУН хибно розумів національне визволення як синонім соціального[6:230]. Цей новий погляд підтримував і один з ідеологів ОУН Я.Стецько. Розмірковуючи над проблемами стратегії і тактики національної революції, він вважає революцію органічним спрямовуваним масовим процесом, що йде за здійснення означених ідей бажаного масами образу всіх царин життя, відповідно до потреб і прагнень живої людини, до ідеалів

майбутнього. На його переконання, у цьому й полягає поєднання програми – мети з визвольним шляхом, з революційно-визвольною концепцією. Українська влада, переконаний Я.Стецько, узаконюватиме одразу всі соціальні здобутки української національно-визвольної революції. Одночасність національної і соціальної революції є аксіома української національно-визвольної боротьби. Я.Стецько стверджує: "Наша визвольна боротьба це національно-політична, духовна, культурна, релігійна, правова, соціальна, економічна революція. Це масова боротьба українського народу, організованого політичною передовою силою, авангардом народу, ОУН, а в збройному змаганні веденого революційною армією УПА. Це відкрита, що обіймає все і всіх боротьба в ім'я ясних, чітких і несумнівних цілей нації. Суттєвою її метою є боротьба за владу, як передумови здійснення свободи і справедливості"[11: арк.8-9].

Виходячи з Програми ОУН 1943 р., організація боролася за УССД, в якій мала бути знищена колгоспно-радгоспна система сільського господарства. Разом з тим, форми користування землею примусово не нав'язувались, хоч земля залишалася у власності народу, тобто, у державній власності. Допускалось індивідуальне і колективне користування землею. Програмою передбачалося, що велика промисловість мала б теж перебувати у національно-державній власності. Вільним проголошувалось ремесло, зорганізоване в артілі чи індивідуальне; великою торгівлею також мала би розпоряджатись держава, дрібна торгівля при цьому залишалась би кооперативною і приватною. Відповідно до критики капіталістичного ладу, в Програмі, крім згадки про дрібну приватну торгівлю, право приватної власності ніде не назване, хоч аналіз змісту дає підстави стверджувати, що воно не заперечувалось, але особливо і не пропагувалось[6:231].

Аналізуючи Програмові постанови III Надзвичайного збору ОУН(б), слід відзначити найбільший прогрес в питанні про загальнодемократичні права громадян (п.10 і 12), раніше їх зовсім не було в програмових положеннях ОУН. Визнаються свобода друку, слова, думки, переконань, віри і світогляду, жодна ідеологія не може бути панівною в УССД (ОУН виступало "проти офіційного накидання суспільності світоглядних доктрин і догм"). Судячи з усього, тут було враховано досвід не лише тогочасних тоталітарних держав Німеччини й СРСР, а й самої ОУН. Важливим пунктом Програми можна вважати той, де проголошувалась рівність усіх громадян УССД "в державних та громадських правах та обов'язках" незалежно від національності, що фактично означало повну елімінацію націоналістичного гасла "Україна для українців!". Незважаючи на те, що ОУН в пункті 10в Програми виступала за відокремлення церковних організацій від держави, вільно визнавались і мали право виконуватись тільки ті культури, які не суперечать громадській моралі[6:232-233].

Є різні точки зору, щодо характеру всіх вищезазначених Програмових вимог ОУН. На думку деяких авторів, вони мають чи не марксистське, соціалістичне походження. На еволюцію політичної програми ОУН(б) вплинув і фактор домінування соціальних ідей у східноукраїнському суспільстві, і тому слід було адекватно відповідати на його запити[1:152,192]. Але напевно, найрезонанніше пояснення реформування Програми ОУН дає дослідник А.Русначенко. Він стверджує, що така принципова можливість була закладена вже в самій ідеології націоналізму ОУН, в ідеології, яка прагнула стати інтегральною. Тому вона вбирала в себе елементи інших ідеологій, пристосовуючи їх до своїх потреб. Не стала винятком у цьому сенсі й ідеологія нації, яка була бездержавною, поневоленою іншими державами. Вона, запозичуючи деякі конкретні здобутки панівних в них ідеологій, неминуче відкидала як ті держави, так і ці ідеології загалом: тоталітарний комунізм з марксистським змістом та націонал-соціалізм[10:90-93]. Власне, саме тому, як вважає А.Русначенко, що в країнах, які окупували українські землі, панівні ідеології були чи не крайнього характеру й тому, що вони були вороже налаштовані до незалежності Української держави, ідеологи ОУН(б) були змушені шукати їм альтернативу. Таким чином Програма ОУН(б) і була фактично такою ідеал-альтернативою, яка виявилась досить перспективною[10:94-95]. З цього приводу в 1948 р. В.Чайка у вступі до книги "Позиції українського визвольного руху" висловився таким чином: "Національно-визвольний рух, що прагне створити власну міцну державу, спроможну втриматися при житті, мусить пов'язувати творення цієї держави з новими формами суспільного устрою, перед якими лежить майбутнє, і не може пов'язувати його з відмираючими старими формами, бо в цьому разі вже в момент свого постання молода національна держава опинилася б перед лицем внутрішніх конфліктів, властивих старій системі, яких вона не зможе через свою слабкість подолати, а якщо й подолає, то впаде разом зі старою системою економічних і політичних відносин, і на тому падінні тяжко потерпить національний розвиток"[12:103]. Слід

зазначити, що старого системою тут названо систему імперіалізму, а сама ОУН чітко усвідомлювала і негативи капіталізму в найрозвинутіших державах світу. Відповідно усвідомлювалась необхідність нового соціально-економічного ладу, про що можна зробити висновок і з позиції українського націоналіста Я.Стецька: "Зі ствердження, що наша революція є антисоціалістичною, тобто антиреакційною і є антиреставраторською по відношенню до старого поміщицького і ліберал-капіталістичного ладу не впливає примат соціальної боротьби, але національно-політичної, бо щойно з прогнанням окупанта з наших земель можливо здійснити новий соціальний лад. Єдність національної із соціальною ідеєю, одночасність національної і соціальної революції не сміє приховати примату національного у стратегії революції. Революція в Україні йтиме від а не до соціалізму"[11: арк.9-10]. Учасник УГВР – політичної надбудови ОУН-УПА В.Чайка далі фактично стверджує соціал-демократичні цілі боротьби українського національно-визвольного руху: "Боротьба за такий новий прогресивний соціально-економічний і політичний устрій у майбутній Українській державі, устрій, який гарантував би свободу людині та неможливість її експлуатації будь-ким і давав би вільні і рівні для кожної людини можливості найкращого індивідуального розвитку та свободної діяльності". На його думку, суспільно-економічне визволення українських народних мас можливе лише при усуненні як приватно-капіталістичного так і державно-капіталістичного способу народно-господарчого виробництва, сполученого з класовою або державною експлуатацією народних мас, що гальмує їхній вільний розвиток" [12:104]. Аналізуючи документи III Збору ОУН(б) 1943 р., які стосуються внутрішньо-українських чинників боротьби, слід зазначити елімінацію в програмі ідеї націократії – концепції, яка базувалася на запереченні демократичних і соціальних форм державної організації нації і була націлена на побудову "авторитарної", тоталітарної УССД[3:215]. Так, в документі "Два роки боротьби" стверджується, що "ОУН не бореться за Україну для себе, вона бореться не за владу на Україні, а за форму влади. Про владу, її форму будуть вирішувати сам нарід". Хоча ще в травні 1941 р. ОУН(б), відкидаючи монопартійний принцип і не дуже прихильно поставившись до багатопартійності, не ставила собі за мету на тому етапі боротьби зайняти монопольне становище, то і в 1943 р. запевнялося, що "ОУН є передовим керівником визвольної боротьби народу, тому й кличе інших до боротьби[10:94]. Цю позицію продублювало й у п.17 частини "Б" Програми III Збору, і можна вважати її і як відмову від виняткового представництва українського народу тільки структурою ОУН(б). Демократизм, як стверджує А.Русначенко, ніколи не зраджував принципову мету і засоби досягнення організації та українського руху в цілому, демократизм не заперечував націоналізм. Р.Шпорлюк у своїй книзі "Комунізм і націоналізм. Фрідріх Ліст проти Карла Маркса" переконливо доводить цю тезу. Сучасний автор В.Іванишин вважає, що суть перелому, який стався на III Зборі ОУН полягала в тому, що в ОУН(б) взяв гору партійно-державницький принцип, а не орденський підхід до формування ідеології і політики[10:95]. Пояснення цього знаходимо і в позиції учасника націоналістичного руху Ю.Моряка: "УССД має служити для цілого українського народу. Вона ні в якому разі не сміє бути доменою чи експлуатаційним тереном якоїсь одної групи. ...Не Україна існує для ОУН, але ОУН для України. Коли у постановах III Збору ОУН є мова про те, що "ОУН є одиноким вповні незалежним, самостійницьким чинником революційно-визвольної боротьби українського народу за УССД", то це являється ствердженням фактичного стану, який існує зараз, але це ні в якому разі не означає претензій до диктатури в майбутньому. Про форму і підмет влади рішатиме народ у майбутній українській конституанті. Не приймаємо засади монопольності" [8:11-16]. Політична надбудова ОУН-УПА – Українська Головна Визвольна Рада (УГВР) в 1944 р. в своїй прийнятій Платформі підтвердила основні політичні ідеї українського національно-визвольного руху, серед іншого проголосивши "забезпечення народно-демократичного способу визначення політичного устрою в УССД шляхом загального народного представництва", чим, фактично, остаточно підтвердила де-юре перехід до демократичної політичної системи Української держави[5:34-38]. На підставі Платформи, демократичний політичний устрій УССД підтверджує й розтлумачує і В.Чайка: "Демократичний спосіб визначення та характер побудови суспільно-економічних відносин... заздалегідь усуває можливість будь-якої форми політичної диктатури, яка не в'яжеться ані з настроями українських народних мас, ані з виразно окресленим демократичним характером суспільно-економічного устрою". Далі він постулює політичний характер українського національно-визвольного руху: "Одночасність національного, соціально-економічного та політичного визволення українських народних мас є основною концепцією визвольної

боротьби. Конечність цієї концепції української визвольної боротьби і сполученого з нею демократичного устрою майбутньої... держави впливає із сучасних історичних обставин, традицій, характеру української нації, а також організаційних вимог нашої визвольної боротьби, зв'язаних з особливостями суспільної структури української нації" [12:104].

Підсумовуючи, слід сказати, що предтечею ревізійністичних течій в ОУН був І.Мітрінга, який у довоєнні роки намагався скерувати націоналістичний рух на "ліві" соціалістичні гасла. Процес ідейного ревізійнізму захопив різні частини націоналістичного руху нерівномірно. Найдалі в цьому напрямку пішли ті націоналісти, яким довелося бути у підпільних похідних групах на Східній Україні. Визначальними були Програмові постанови III Збору ОУН 1943 р. і Платформа УГВР 1944 р. Основні відхилення щодо традиційної націоналістичної доктрини такі: 1) відмова від обов'язкового "ідеалізму" та допущення філософсько-світоглядного плюралізму, як у визвольному русі так і майбутній УССД; 2) відмова від расизму й етнічної винятковості та визначення засад рівноправності всіх громадян України незалежно від їх етнічного походження; 3) висунення досить детальної програми соціально-економічної системи, що накреслювала майбутній господарський лад на Україні як комбінацію державного, кооперативного й приватновласницького секторів [4:1727]. Шлях між тогочасним капіталізмом-імперіалізмом і комунізмом – головні пропозиції Програми III Збору ОУН і Платформи УГВР. Деякі з їхніх положень мають багато спільного з соціально-політичними ідеями західноєвропейського (французького, зокрема) Руху Опору того часу, і були реалізовані чи наближалися до втілення в політиці урядів, в т.ч. й соціал-демократичних повоєнної Західної Європи, в національних державах: від націоналізації цілих галузей промисловості до участі робітників у керуванні підприємством [7:765,774].

Аналізуючи можливу політичну систему УССД на основі політичних програм ОУН(б) 1943-51 рр., можна припустити, що влада у ній реалізовувалася би у формі керівництва і організації, де спочатку керівною силою була би ОУН(б), яка би мала відносну партійно-державну монополію влади; згодом, влада би еволюціонувала до управління і контролю, де існував би уже партійний плюралізм. Політичні відносини політичних суб'єктів з приводу набуття, використання і перерозподілу політичної влади спочатку відповідно мали би носити характер суперництва з ОУН(б), а згодом би переросли би у солідарні та компромісні або навіть співробітницькі. Помітну, або навіть вирішальну роль у політичній організації суспільства (система інститутів, в межах яких відбувається його політичне життя) в УССД, згідно із змісту політичної Програми III Збору ОУН(б) і Платформи УГВР, відігравала би церква. Загалом, політичну систему суспільства в УССД можна визначити як близьку до демократичної посттоталітарну систему, виходячи з української політичної думки того часу. Про це свідчить і те, що програмові зміни в ОУН(б) не були виразні й рішучі, відповідно твердження про те, що націоналістичний рух вже в 1943-44 рр. повністю перейшов на демократичні позиції, не має достатніх підстав.

Отже, матеріали III Збору ОУН(б), Платформа УГВР мали значний вплив і на український визвольний рух взагалі, й на українську суспільно-політичну думку зокрема: їх програмні постанови однак суттєво вплинули на повільний, але незворотній рух суспільно-політичної думки українського національно-визвольного руху від націоналістичної тоталітарної в бік демократичної політичної системи УССД, оскільки організація, що прагнула стати загальнонаціональною й провідною, змушена була б бути плюралістичною і демократичною настільки, наскільки це дозволяли обставини воєнного часу та еволюція політичних позицій лідерів ОУН(б).

Література

1. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух. Історія та ідеї. – Дрогобич: Відродження, 1994. – 250 с;
2. Donnelly, Jack. International Human Rights. – Boulder, Colorado: Westview Press, 1993. – 120 p;
3. Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії / Відп. ред. Ю.І.Римаренко, І.Ф.Курас. – Київ, 1993. – 800 с;
4. Лисяк-Рудницький І. Націоналізм // Енциклопедія Українознавства. В 10 т. – Львів, 1996. – Т.5. – 399 с;
5. Літопис УПА. В 28 т. – Львів: "Літопис", 1992. – Т.8. – Кн.1. – 320 с;
6. Літопис УПА. В 28 т. – Львів: "Літопис", 1996. – Т.24. – 592 с;
7. Michel H. Les courants de pensee de la Resistance. – Paris, 1962. – 850 p;
8. Моряк Ю.М. Одним фронтом на зустріч майбутньому // Ідея і чин. – 1943. – №5. – 30 с;
9. Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. –

- К.:Генега,1997. – 400 с.;
10. Русначенко А.М. Народ збурений: Нац.-визвол. рух в Україні й нац. рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940-50-х рр. – К.: "Пульсари", 2002. – 519 с;
 11. Статті Я. Стецька, видруковані в журналі "Визвольний шлях" (Лондон) 1951-59 рр. – Державний архів Тернопільської області. – Ф.Р3432. – Оп.1. – Спр.85. – 30 арк;
 12. Чайка В. Соціально-політичні ідеї боротьби ОУН-УПА// Літопис УПА. В 28 т. – Львів: "Літопис", 1996. – Т.26. – Кн.4. – 300 с.

*Олександр Калашиник
наук. керівник – доц. Л.М. Алексієвець*

УКРАЇНЦІ І ПОЛЯКИ ГАЛИЧИНИ НАПЕРЕДОДНІ І ПІД ЧАС ВЕСНИ НАРОДІВ (30 – 40-І РР. ХІХ СТ.)

30-40-і рр. ХІХ ст. – важливий етап в історії визвольних змагань поляків і українців Галичини, етап формування чи коригування програм їхніх національних рухів та інтенсивних пошуків шляхів їх реалізації. При тому кожна із сторін відчувала потребу й виявляла зацікавленість у надійних союзниках і партнерах та намагалась їх знайти. Саме від початку 30-х рр. у зв'язку із зростанням національної свідомості серед українців, посиленням українського національного руху й поступовою його політизацією почалися пошуки польсько-українського політичного партнерства.

Це був час значного громадського пожвавлення, викликаного польським визвольним повстанням 1830-1831 рр. Після його невдачі в Галичині опинилося чимало учасників, з ініціативи яких організувався ряд таємних антиабсолютистських організацій, що ставили своїм завданням відродження незалежної Польщі в кордонах 1772 р. як демократичної республіки з входженням до її складу українських земель. У конспіраціях поруч з польською молоддю нерідко, особливо на початках, брала участь і українська. Стимулом до їхніх спільних дій був принцип побудови майбутньої Польської держави на федеративних засадах, за які висловлювалася більшість учасників перших конспірацій, намагання їх засновників, за свідченням одного із них, Г. Дмоховського, "відроджувати велику думку Бестужева про союз слов'ян" [6 : 98].

Польські шляхетські кола Галичини солідаризувалися з Листопадним повстанням в Королівстві Польському; звідси до королівства прибули кілька тисяч добровольців. Після поразки повстання 1848 р. на терені Галичини опинилися тисячі втікачів, які знайшли співчуття і матеріальну допомогу місцевих землевласників. Австрійський уряд вдався до репресій проти повстанців і співчуваючих, заарештувавши сотні патріотично налаштованих осіб.

Отож, після поразки Листопадового повстання Галичина перетворилась на один з важливих осередків змовницької діяльності поляків з метою підготовки визвольного повстання. Перші спроби підняти повстання на території Галичини робилися ще у 1832 – 1833 рр. Тоді це намагалися вчинити емісари з еміграції В. Петкевич, Ю. Залінський. Їхні спроби закінчилися невдачою. У 1833 р. один з товаришів Ю. Зелінського Кароль Борковський створив таємну карбонарську організацію Союз друзів народу, яка була зв'язана з європейськими карбонарями. Члени Союзу організували гуртки, які провадили патріотичну пропаганду, намагаючись поширювати її також на селян. Центром діяльності був Краків.

У 1835 р. в Галичині з'явилися емісари еміграційної Молодої Польщі А. Жабіцький, Ш. Конарський, брати Залеські, які утворили нову організацію Об'єднання польського народу (ОПН), яка ґрунтувалась на засадах еміграційної Молодої Польщі [9 : 313].

Загальне громадсько-політичне піднесення 30-х рр. у Галичині спричинило активізацію й українського національного руху, започаткованого в 2-му й 3-му десятиліттях ХІХ ст., головним чином, діячами Перемишльського культурно-освітнього осередку.

Від 30-х – 40-х рр. центром національного руху став Львів, а в його авангарді – громадсько-культурне об'єднання романтиків "Руська Трійця". Засновники й лідери об'єднання М.Шашкевич (1811-1843), І.Вагилевич (1811-1866) та Я.Головацький (1814-1888), тоді студенти Львівського університету й одночасно вихованці греко-католицької духовної семінарії, глибоко переживаючи територіальну розчленованість України та щиро вболіваючи за долю народу, прагнули своєю власною діяльністю сприяти прискоренню його емансипації, національному самоутвердженню.

Свою громадсько-політичну діяльність засновники "Руської Трійці" розпочали в атмосфері польсько-українських конспірацій поч. 30-х рр., де задавали тон революційно